

# OSMANLI DEVRİ MÜDERRİS, KADI VE FETVA EMİNLERİNDEN GEDİZLİ HAFIZ MEHMED EFENDİ

(1165-1253 H / 1751-1837 M)

*Abdullah CEYHAN*(\*)

## GİRİŞ

İlmiye sınıfından olan ve devletin çeşitli kademelerinde hizmet etmiş bulunan **Gedizli Hafız Mehmed Efendi**, XVIII nci yüzyılın ikinci yarısı ile XIX ncu asrın ilk yarısında yaşamıştır. Günümüz ilim çevrelerince fazlaca tanınmadığı gibi, doğum yeri olan Gediz'de de bilinmemektedir. Birkaç biyografi kitabı dışında hakkında malûmat da yoktur. Söz konusu bilgiler ise yetersizdir.

Halbuki Mehmed Efendi, İstanbul ve Bursa'da değişik medreselerde müderrislik, bazı mahkemelerde kâtiplik, birçok yerde nâiblik, askerî kassamlık, çok önemli şehirlerde kadılık, en son olarak da Meşihat'ta Fetva Eminliği görevlerinde bulunmuştur. Ayrıca Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması hareketinde aktif rol oynamıştır.

Bütün sayılanlarla birlikte, devletin batılılaşma, yenilik ve ıslahat hareketlerini yakından takip eden ve destekleyen Gedizli Mehmed Efendi, bu cümleden olarak fetvaların derlenmesi ve sadeleştirilmesi faaliyetlerinde de etkili olmuştur. Onlarca kitap yazmış, bir o kadar da istinsah yapmıştır.

Kütahya İline bağlı ilçe merkezi olan ve eski adı Gedus<sup>(1)</sup> yeni ismi Gediz'de

dünyaya gelen Mehmet Efendi, doğum yeri-ne nisbetle **Gedûsî** diye bilinmektedir.

Müderrislik, naiblik, askerî kassamlık, kadılık, fetva eminliği gibi önemli görevlerde bulunan, pek çok telifatı olan ve istinsahı bulunan, ıslâhat hareketleri içinde yer alan değerli ilim adamı, müellif ve idareci Gedûsî'nin bugüne kadar yeterince tanınmaması bir şanssızlıktır.

Onun hayatını incelerken öncelikle, kendi elyazması eserlerinden, istinsah ettiği kitaplarından faydalanılmıştır. Ayrıca İstanbul Müftülüğüne bağlı olarak faaliyetini sürdüren Şer'iyye Sicilleri ve Meşihat Arşivi'nden faydalanılmıştır.

Osmanlı İmparatorluğunun içte ve dışta pek çok problemle karşı karşıya bulunduğu, savaşların sürdüğü bir dönemde yaşayan Gedûsî Esseyid Hafız Mehmed Efendi'nin ilim âlemine tanıtılması zarûfî hatta elzem idi. Şimdi müellifin hayatı, hizmetleri ve eserleri hakkında bilgi verebiliriz.

## HAYATI

Tam ismi Esseyid Hafız Mehmed b. Ahmed b. Eşşeyh Mustafa el-Gedûsî b. Eşşeyh Ahmed b. Eşşeyh İsmail Hoca-zâde<sup>(2)</sup> olan ve kısaca Gedizli Hafız Mehmed Efendi diye anlatmaya çalışacağımız

(\*) Diyanet İşleri Başkanlığı Dini Yayınlar Dairesi Başkanı

(1) Gedûs ismi için bakınız, Ali Cevad, *Memâlik-i Osmaniyyenin Tarih ve Coğrafya Lügati*, c. III, Kasbar Matb., İst. 1314, s. 653; Şemseddin Sami, *Kamusu'l-A'lam*, c. V, Mihran Matm., İst. 1314, s. 3831.

(2) Gedûsî, *Mecmua-i Fetâva-yı Bâfi-zâde*, D. İ. B. Kth. Yz. D. No. 3850, Vr. No. 446 a.

müellifimiz, 1165 h/1751-52 m. tarihinde Gediz'de doğmuştur.

Gedizli Hafız Mehmed Efendi, doğum yeri ve tarihi, ecdadı ile ilgili özet bilgiyi, yine kendisi elyazması eserinde (3) şu cümlelerle vermektedir:

**"Sâhib-i Mecmua Esseyyid Hafız Muhammed livâ-i Kütâhiye'de Gedûs Kasabasındandır. Cedleri meşâyihtan ve pederleri ulemâdan olub, 1165 (1751-52) senesinde Kasaba-i mezbûrede vilâdeti vâkî olub..."**

Bu cümlelerden anlaşıldığına göre Gedûsî, Kütahya'ya bağlı Gediz'de doğmuş olup, dedeleri meşâyihtan ve babaları âlimlerdendir. 1165 h./1751-52 m. tarihinde Gediz'de doğmuştur. Doğum tarihinde ihtilâf yoktur. Zira Gedizli Hafız Mehmed Efendi'nin kendi elyazması ile yazdığı iki ayrı mecmuadaki<sup>(4)</sup> hayatında, 1165 h. tarihi, doğum tarihi olarak verilmiştir.

Gedizli Hafız Mehmed Efendi'nin babasının adı Ahmed olup, Hacı Ahmed Efendi diye bilinmektedir. Ulemadan olan Hacı Ahmed debbağlık sanatı ile meşgul iken 1179 h/1765 m. tarihinde vefat etmiştir. Böylece Gedûsî küçük yaşta yetim kalmıştır.

Gedûsî'nin annesinin ismi ise, Sümeyye Şerife Saîde'dir. Gedûsî küçük yaşta babasını kaybettiğinden annesinin vesayeti altına girmiştir.

Gedûsî bir taraftan Gediz'de ilk dini bilgileri öğrenirken diğer yandan baba mesleği dıbâğatı da öğrenmeyi ihmal etmemiştir. Bu arada muhasebe ve defter tutmayı bellemiştir.

Gedizli Mehmed Efendi'nin ilk hocası, Gediz Müftüsü Merdan-zâde Esseyyid Mehmed Efendi'dir. Babasının vefatı üzerine Gedûsî'yi yanına almıştır. Hocası Mehmed Efendinin 1183 h/1769-70 m. tarihinde ölümü üzerine Gedizli, dayısı Esseyyid Ömer Efendi ile İstanbul'a gitmek zorunda kalmıştır. Gedizli'nin maksadı İstanbul'da okumaktır.

Mehmed Efendi'nin Esseyyid Ali adında bir erkek ve Aîşe Sıddıka, Havva, Hakime isimlerinde üç tane de kız kardeşi olduğunu görmekteyiz<sup>(5)</sup>. Ayrıca Gedizli Mehmed Efendi'nin birinci dedesinin ismi Şeyh Mustafa olup, Ahi Baba Şeyh Mustafa diye anılmaktadır. Debbâğ olan Şeyh Mustafa, Hoca-zâde diye de anılır. Lakabı Koca Sağır'dır<sup>(6)</sup>. Alim ve takva sahibi bir zattır. İkinci dedesi ise, Şeyh İsmail Hoca-zâde'dir. Âhi Baba İsmail Efendi Hoca-zâde diye şöhret bulmuştur. Kendisine birçok defa müftülük teklif edilmiş, ancak o kabul etmemiştir<sup>(7)</sup>. Bu zat, Gediz'de Ümmü Kadın Camii'nde hatiplik yapmıştır<sup>(8)</sup>. Üçüncü dedesi ise, Hoca Ahmed Efendi'dir. Hoca Ahmed de evlad-ı Resul'den olan Küçük Emir'in oğludur<sup>(9)</sup>. Küçük Emir, Seyyid İbrahim diye bilinen ve Horasan'dan Anadolu'ya göç etmiş olan Acem seyyidlerinden-

(3) Gedûsî, a.g.e., Vr. No. 472a.

(4) Gedûsî, Mecmua, D. İ. B. Kth. Yz. D. No. 3792, Vr. No. 143a-144a; Gedûsî, Mecmua-i Fetâva-yı Bâli-zâde, D. İ. B. Kth. Yz. D. No. 3850, Vr. No. 472a-472b.

(5) Gedûsî, Mecmua-i Fetâva-yı Bâli-zâde, D. İ. B. Kth. Yz. D. No. 3850, Vr. No. 489a.

(6) Gedûsî, a.g.e., Vr. No. 489a.

(7) Gedûsî, Mecmua, D. İ. B. Kth. Yz. D. No. 3792, Vr. No. 143a.

(8) Gedûsî, Mecmua-i Fetâva-yı Bâli-zâde, D. İ. B. Kth. Yz. D. No. 3850, Vr. No. 489a.

(9) Gedûsî, a.g.e., Vr. No. 489a.

dir. Böylece Gedizli Hafız Mehmed Efendi'nin Seyyid olduğu yani Hz. Muhammed'in soyundan geldiği anlaşılmaktadır.

Gedizli Hafız Mehmed Efendi, aslen Gedizli olan Selma Habibe Hanım'la evlenmiş, Esseyyid Abdullah Mes'ud adında bir oğlu dünyaya gelmiştir. Ancak Abdullah Mes'ud babasından önce ve 1246 h./1831 m. tarihinde vefat etmiştir. Gedûsî-zâde olarak isim yapan Abdullah Mes'ud'un çocuğu olmamıştır. Fakat o da babası gibi kendisini yetiştirmiş ve eser vermiştir<sup>(10)</sup>.

Gedûsî'nin Mehmed Ataullah, Mehmed Esad, Şerife Cemile adında üç çocuğu daha olmuş, ama üçü de kendisinden önce vefat etmiş olup, haklarında fazla bilgi yoktur (11).

Hafız Mehmed Efendi'nin baba cihetinden olduğu kadar, ana yönünden de sey yid olduğu, şeceresinin yer aldığı Mecmua'da görülebilmektedir<sup>(12)</sup>. Buna göre müellifin annesi Sümeyye Şerife Saide'nin annesinin ismi Şerife Fatıma'dır. Onun anası da Şerife Ümmü Gülsüm olup, bunun babası Esseyyid Eşşeyh Abdullah Tekyedan'dır. Abdullah Tekyedan'ın nesep ve nisbeti, Gediz'in Tekye Köyünde (bugünkü ismi Pınarbaşı Köyü) medfun Aziz'e kadar uzanmaktadır. Dolayısıyla bu yoldan da Seyyid İbrahim'e ulaşılabilirlerdir<sup>(13)</sup>.

Müellifin hanımı Selma Habibe de köklü ve asil bir soydan gelmektedir. Zira Selma Habibe'nin dedesi Muhammed Üsküdari ve onun babası Şeyh Maruf Şami, tasavvufta merhale almış önemli zevatandır.

## TAHSİLİ VE HOCALARI

Gedusi, küçük yaşta öğrenime başlamıştır. Henüz dört-beş yaşında iken Gediz Müftüsü Esseyyid Merdan-zâde Mehmed Efendi'ye talim için verilmişti. Dolayısıyla Gedizli Mehmed Efendi'nin ilk hocası bu zattır<sup>(14)</sup>. Vefatına kadar (1183 h./1769-70 m.) Gedûsî'yi okutmuş, adeta ona kol kanat olmuştur.

Gedizli Mehmed Efendi'nin ilk tahsil dönemi, daha önce 4 no'lu dipnotta gösterilen elyazma eserlerinde özetle şöyle anlatılmaktadır:

"1169 h./1755-56 senesinde Gediz Müftüsü Esseyyid Mehmed Efendi'ye taallüm için verilmiş, 1171 h.'de Tecvid-i Kur'an-ı Kerim; 1173 h. senesinde Sarf'dan Emsile'ye, 1175 h.'de Bina'ya, 1176 h. tarihinde Maksud'a, bir yıl sonra Avamil ve İrab okumaya, peşinden İzhar'a başlamış, 1179 h.tarihinde Kâfiye'yi okurken babası Ahmed Efendi vefat ettiği için, okumaya ara vererek çalışmaya başlamıştır..."

Bu duruma göre Gedizli Mehmed Efendi, öncelikle Kur'an-ı Kerim, Tecvid ve Arapça gramer okumuştur.

Babasının vefatı üzerine kendisinden hem okuyan hem de himayesinde kalan Gedizli, bu ilk hocasının vefatına çok üzülmüş, kısa süre sonra dayısı ile birlikte İstanbul'a gitmiştir.

Önceleri dayısının işlerine yardımcı olan Gedûsî, hem çalışıyor hem de tahsilini sürdürüyordu. Ama bu durum uzun süre devam edemedi. 1189 h./1775 m.'de

(10) Gedûsî, Mecmua-i Fetâva-yı Bâli-zâde, D. İ. B. Kth. Yz. D. No. 3850, Vr. No. 489a.

(11) Gedûsî, Mecmua, D. İ. B. Kth. Yz. D. No. 3792, Vr. No. 143a.

(12) Gedûsî, Mecmua-i Fetâva-yı Bâli-zâde, D. İ. B. Kth. Yz. D. No. 3850, Vr. No. 489a.

(13) Gedûsî, a.g.e., Vr. No. 448a.

(14) Gedûsî, Mecmua, D. İ. B. Kth. Yz. D. No. 3792, Vr. No. 143a.

dayısının yanından ayrıldı. Doğruca Şehzade Camii İmamı Salih Efendi'nin İmam Odasına girdi. Bu odada iken Süleymaniye Camii Hatibi ve Sultan Bâyezîd Başımamı Emin Efendi'den hafızlığa başladı. Kısa sürede hıfzını tamamlayan Gedizli Hafız Mehmed Efendi, 1191 h./1777 m.'de Ramazan ayında Sultan Bâyezîd Camii'nde mukabele okumuştur<sup>(15)</sup>.

Hafız Mehmed Efendi, bir taraftan hıfzına çalışırken diğer yandan da Mantık, Hendese gibi ilimleri okumayı ihmal etmemiştir. Molla Cami, İsağoci, Tasdikat ve Tasavvurat'ı okumuş, Osman Pazari Şeyh Mehmed Efendi'den Adâb-ı Mîr'i tahsil etmiştir. Bu Arada Hemşinli Abdullah Efendi'den Tehzib-i Mîr'i okumuştur.

Dini ve akli ilimlerde belli bir mesafe alan Mehmed Efendi, Şeyhülislam Esad Efendi-zâde Mehmed Şerif Efendi'nin oğlu Seyyid Mehmed Ataullah Efendi'nin mülazemetine girmiş, o da Gedûsî'yi imtihan ederek Sultan Bâyezîd Medresesi'ne müderris yardımcısı yani muîd tayin etmiştir<sup>(16)</sup>. Mehmed Ataullah Efendi Gedûsî'yi zamanın büyük alimi Çorumlu Ebu Bekir Efendi ile de tanıştırmıştır.

Çorumlu Ebu Bekir Efendi, Gedizli Mehmed Efendi'yi yanına almış, konağında iskan ettikten sonra, ona dersi has olarak Usul-i Fıkıhtan Mir'at ve Mirkat'ı, ayrıca Hidaye'yi okutmuştur.

Medreseye muîd olduktan sonra hocasının yanından ayrılan Gedûsî, Kürt Hüseyin Efendi'den Telhis'i, Amasyalı Akif Efendinin talebelerinden Süleyman Efendi'den Muğni'l-Lebib ve Şerh-i Akaid ile

Hikmetü'l-Ayn, Çağmînî kitaplarını okumuştur. 1198 h./1783-84 m.'de müderris olmuştur. Müderris iken Münib Mehmed Ef.den Usûlü Hadis tahsil etmiştir.

Tahsilini tamamlayan Gedizli Hafız Mehmed Efendi, müderrisliği elde ettikten sonra da okumayı sürdürmüş, belli bir süre sonra da idari görevler almıştır.

### KİŞİLİĞİ VE HİZMETLERİ

Gedûsî, gerek yaptığı görevler, gerekse konumu itibariyle, ayrıca yazdığı eserlerle de devrinin ileri gelenleri arasında önemli bir yere sahiptir.

Onun kişiliğini tesbit için yine kendisi tarafından yazılmış olan şu cümlelere bakmak kafidir:

"Burûsa müderrisi olub, ba'dehû Mar'aş kazasıyla bekâm olub, andan sonra Bağdat kazasıyla bekâm olmuştur. Ba'dehû Filibe kadısı olmuştur. Be'dehû Haleb-i Şehbâ pâyesi bâ itibâr mahreç virilmiştir. 1242 Muharrem'inde (Ağustos 1826) Eminü'l-Fetva tayin olunmuştur. Bâ'dehû Eminü'l-Fetva iken Mekke-i Mükerrreme pâyesi ihsân edilmiştir. 5 Muharrem 1243 (29 Temmuz 1827). Ba'dehû fevt olmuştur..."<sup>(17)</sup>

Anadolu Kazaskeri rutbesini de almış olan Gedûsî, tasavvufla ilgilenmiş, fetvaların sadeleştirilerek derlenmesi faaliyetinde de bulunmuştur. Ayrıca iki sefer hac için Arabistan'a gitmiş, ilmî müzakerelerde bulunmak amacıyla Mısır/Ezher üleması ile ilmî tartışmalarda bulunmuştur. Bu durum

(15) Gedûsî, Mecmua, D. İ. B. Kth. Yz. D. No. 3792, Vr. No. 143b.

(16) Gedûsî, Mecmua-i Fetâva-yı Bâli-zâde, D. İ. B. Kth. Yz. D. No. 3850, Vr. No. 472a.

(17) Gedûsî, Mecmua-i Fetâva-yı Bâli-zâde, D. İ. B. Kth. Yz. D. No. 3850, Vr. No. 489a.

onun ilmiye arasındaki konumunu göstermesi bakımından önemlidir<sup>(18)</sup>.

Gedûsî'nin diğer önemli bir özelliği de hattat olmasıdır. Tesbit edebildiğimiz 16 adet eserinin tamamını kendisi istinsah etmiştir. Ayrıca bir o kadar da başka müelliflerin eserlerini istinsah etmiştir.

Yaptığı hizmetlere gelince, öncelikle onun müderrisliğinden bahsederek konuya girmek gerekir. Mehmed Efendi, gerekli ilmi çalışmayı ve tahsili bitirdikten sonra önce muîd, sonra da müderris olmuştur. İlk medreseye intisabı 1193 h./1779 m.' tarihinde gerçekleşmiştir. Bu medrese Sultan Bâyezîd Medresesi'dir. Daha sonra 1198 h./1783-84 m.'de tekrar imtihan girerek bu defa Bursa Mevlûdî Süleyman Efendi Medresesi'ne müderris olmuştur<sup>(19)</sup>.

Ayrıca Gedizli Hafız Mehmed Efendi'nin müderrislikteki çeşitli rütbeleri elde ederek bir süre daha müderrislik yaptığını görmekteyiz. Bursa Perî Peyker ve Nişancı Ali Paşa Medreseleri onun görev yaptığı diğer medreselerdendir. O, 1205 h. tarihinde Bursa Perî Peyker, 1208 h. senesinde de Bursa İnce Güzel Medresesi'nde müderris idi.

Gedûsî, 1206 h./1791 m. tarihinde, bugün Bulgaristan'a bağlı Filibe'nin Kubsi nahiyesine naib olmuştur. Bu görev onun ilk naiblik-kadılık görevidir<sup>(20)</sup>. Buradan sonra Urmiye naibi olmuştur. Tarihi ise

1208 h./1793-94 m.'dir. Hemen bir yıl sonra Gedizli Hafız Mehmed Efendi, Lefkoşe'ye tayin edilmiştir. Buradaki görev süresi 18 ay kadardır. 1211 h. tarihinde Mehmet Ataullah Efendi tarafından Gedûsî, Kuşadası'na naib yapılmıştır. Bu görevi 1214 h. tarihine kadar devam etmiştir. Aynı yıl onu Gelibolu'ya tayin edilmiş olarak görmekteyiz<sup>(21)</sup>.

Gedizli Hafız Mehmed Efendi, 1218 h. tarihinde Galata naibi olmuştur. Tayinini gerçekleştiren ise, Esseyyid Mehmed Şemseddin'dir. Tayin hücceti sureti Şer'iyye Sicilleri Arşivi'nde mevcuttur<sup>(22)</sup>.

Emin Paşa-zâde İstanbul kadısı olunca, Gedûsî'yi önce Vâkâyi katibi, dört ay sonra da Şer'iyyatçı yapmıştır. Bu iki görev 1219 h./1804 m. tarihine denk düşmektedir<sup>(23)</sup>. Aynı yıl içinde, Esseyyid Mehmed Ataullah Efendi Rumeli Kazaskeri olunca, Gedûsî'yi Kassâm-ı Askerî tayin etmiştir<sup>(24)</sup>.

Gedizli Mehmed Efendi'nin hayatının anlatıldığı **Mecmua**'da<sup>(25)</sup>, Askeri Kassâmlıktan azledilen Gedûsî'nin bir sene kadar İstanbul'da kaldıktan sonra, Ataullah Efendi, Şeyhülislam olunca onu, Ahi Çelebi Mahkemesi'ne nâib yaptığı kayıtlıdır. Askerî Kâssam olduğu tarih (1220 h.)1805 m., Ahi Çelebi Mahkemesi'ne nâib oluşu ise 1221 h./1806 m.'dir<sup>(26)</sup>.

Daha sonra Hafız Mehmed Efendi,

(18) Gedûsî, a.g.e., Vr. No. 499b.

(19) Gedûsî, **Mecmua-i Fetâva-yı Bâli-zâde**, D. İ. B. Kth. Yz. D. No. 3850, Vr. No. 472a.

(20) Gedûsî, **Câmiu's-Sukûk**, D. İ. B. Kth. Yz. D. No. 3795, Vr. No. 237a; Çatalcalı Ali Efendi (Şeyhülislam), **Kitab-ı Fetâva-yı Ali Ef.** D. İ. B. Kth. Yz. D. No. 3840, Vr. No. 243a.

(21) Gedûsî, **Mecmua**, D. İ. B. Kth. Yz. D. No. 3792, Vr. No. 143b.

(22) İstanbul Müf. **Şer'iyye Sicilleri Arşivi**, 14/567, Vr. No. 1a, Vr. No. 18a.

(23) Gedûsî, **Mecmua-i Fetâva-yı Bâli-zâde**, D. İ. B. Kth. Yz. D. No. 3850, Vr. No. 472b.

(24) Gedûsî, **Mecmua**, D. İ. B. Kth. Yz. D. No. 3792, Vr. No. 143b.

(25) Gedûsî, a.g.e.,

(26) Gedûsî, **Mecmua-i Fetâva-yı Bâli-zâde**, Vr. No. 472b.

Güzelhisar nâibi olmuştur. Bu arada ilmiye-  
de pâyesi yükselirken yani Musile-i  
Süleymaniye itibarı verilirken, Mar'aş Mev-  
leviyyeti de ihsan olunmuştur<sup>(27)</sup>.

Gedûsî'nin eser yazma bakımından en  
verimli olduğu dönem, Bağdat Kadılığı  
dönemidir. 1228 h./1813 m. tarihinde o,  
Bağdat Kadısı olmuştur<sup>(28)</sup>. Bu esnada  
yazdığı eserlerden ikisi, **Nusretü'l-  
Evliya ve Müfâdü'l-Eşbah**'tir. Adı  
geçen eserlerde, Bağdat Kadılığı esnasında  
yazılmış olduğu ifadeleri yer almaktadır<sup>(29)</sup>.

Bağdat kadılığından sonra Gedizli Meh-  
med Efendi, Filibe Kadılığı görevine  
başlamıştır. Bu göreve başlama tarihi ise,  
1232 h/ 1817 m.'dir<sup>(30)</sup>.

Gedûsî'nin son ve en önemli görevi ise,  
Fetva Eminliği'dir. 2 Muharrem 1242 (9  
Ağustos 1826) tarihinde bu göreve  
atanmıştır. Kadı-zâde Tahir Efendi, onu bu  
göreve tayin etmiş, bu esnada Mekke pâyesi  
de verilmiştir. Daha sonra Şeyhülislam olan  
Yâsinci-zâde ve Mekkî-zâde Mustafa Asım  
Efendi, kendisini Fetva Eminliği'nde  
bırakmışlar ve ayrıca İstanbul pâyesi ihsan  
edilmiştir<sup>(31)</sup>.

Gedizli Hafız Mehmed Efendi, 10 yıldan  
fazla süren Fetva Eminliği görevi esnasında  
da pekçok eser yazmıştır. **Fetâva-yı Ab-  
durrahim Ma'an-Nukûl, Müretteb  
Câmi'u'l-Fusûleyn, Zeyl-i Ali  
Efendi Mecmuası** bu eserlerinden birkaç  
tanesidir.

Gedizli Mehmed Efendi, yaptığı bunca

hizmetlerle birlikte, çeşitli nişan ve pâyeler  
de almıştır. Şüphesiz onun en önemli  
pâyesi Anadolu Kazaskerliği rütbesidir. Bu  
pâyeyi 1252 h/1836 m. tarihinde almıştır.  
Bu durum Takvim-i Vakayi'de, "**Bu defa  
müceddeden nişan-ı zî-şân ihsan  
buyrulan zevat, Anadolu pâyesi  
alub hâlen Eminü'l-Fetva Gedûsî  
Esseyid Mehmed Efendi hazretle-  
ri...**"<sup>(32)</sup> cümleleriyle resmen ilân edil-  
miştir.

Önce müderris, peşinden çeşitli yerlerde  
nâiblik, birçok mahkemede kâtiplik yapan  
Gedûsî, Askerî Kassamlık görevinde de bu-  
lunmuştur. Daha sonra Bağdat ve Filibe  
gibi önemli yerlerde kadılık yapan Hafız  
Mehmed Efendi, uzun süre ve ölümüne  
kadar Fetva Emmini olarak devlete hizmet  
etmiştir. Bu arada pek çok eser meydana ge-  
tirmiştir. Çalışmasının karşılığı olarak ken-  
disine önemli pâye ve nişanlar verilmiştir.

## VEFATI

90 yıla yakın yaşamış olan Gedizli  
Hafız Mehmed Efendi, Fetva Emmini iken  
1253 h./1837 m. tarihinde İstanbul'da vefat  
etmiştir. Vefat tarihi konusunda da,  
doğumunda olduğu gibi yine ihtilaf söz ko-  
nusu değildir.

Müellif tarafından yazıldığı kesin olarak  
bilinen ve belge özelliğinde olan  
görevleriyle ilgili çizelgede<sup>(33)</sup> Gedûsî, ken-  
disine verilen niyabet ve mevleviyyet  
görevlerini sıraladıktan sonra, 200 aylık bir

(27) Gedûsî, Mecmua, D. İ. B. Kth. Yz. D. No. 3792; Vr. No. 143b.

(28) Gedûsî, Mecmua, D. İ. B. Kth. Yz. D. No. 3792, Vr. No. 144a.

(29) Gedûsî, Mecmua, (içinde yer alan risale, Nusretü'l-Evliya) Yz. D. No. 3792, Vr. No. 56a; Müfâdü'l-  
Eşbâh, Yz. D. No. 3761, Vr. No. 288a.

(30) Gedûsî, Mecmua-i Fetâva-yı Bâli-zâde, Yz. D. No. 3850, Vr. No. 472b.

(31) Gedûsî, Mecmua, D. İ. B. Kth. Yz. D. No. 3792, Vr. No. 144a.

(32) Bkz. Takvîm-i Vakâyî, 29 Ramazan 1252 tarihli nüsha, cilt 2, sayı 141.

(33) Çatalcalı Ali Ef. (Şeyhülislam), Kitâb-ı Fetâva-yı Ali Efendi, D. İ. B. Kth. D. No. 3840, Vr. No. 243a.

görev toplamı hesabı yapmıştır. 200 ayın, 16 yıl 8 ay yaptığını da kaydetmiştir. Bu belgenin sol üst yanında müellif, hayatının son anlarını ve hastalığını şöyle anlatmaktadır:

"2 Muharrem 42 senesinde Fetva Emmini tayin olundum. Bi-hasebi't-tâka edâ-i hidmet idüb, 3 Muharrem 1253 (9 Nisan 1837) ziyade hasta olmamla sinn ü ihtiyar dahi olmamla 54 gün Şeyhülislam kapusuna gidemedim. Ahir tayin olundum. Mah-ı seferü'l-hayr sene 53"<sup>(34)</sup>.

Bu ifadelerinden anladığımıza göre o, Fetva Emmini iken ve 9 Nisan 1837 tarihinde hastalanmış, 54 gün de görevine gidememiştir. Bunun üzerine yaşlı ve hasta olduğu için görevden afvını istemiş ve isteği kabul edilmiştir.

Hayatı için esas aldığımız kendi hattı metinde yukarıdaki durum aynen şöyle anlatılır:

"...Nişân-ı iftihâr inâyet olundu. Mevlanâ-yı mûmâileyh ihtiyâr-ı alîl-i mizâc olmağla eminü'l-fetva'dan azlini recâ itmekle recâsı makbûl olarak azli îcâb idüb nâmîzâc üzere iken o eyyamlarda bi -emrillâhi teâlâ dâr-ı fenâdan dâr-ı bekâyâ rihlet eylemiş olduğu beyanı..."<sup>(35)</sup>. Ancak yukarıya alınan cümlelerin son bölümü Gedûsî'ye ait olmaması gerekir. Zira bu kısımda yazı da değişmektedir.

Uzun süren devlet hizmetinden sonra Gedizli Hafız Mehmed Efendi, "1253'de İstanbul'da irtihal ederek (Eyüp) Nişancısı'nda (Murad Buhârî) Dergâhına defnedilmiştir..."<sup>(36)</sup>.

Gedizli Hafız Mehmed Efendi, yaptığı çeşitli hizmetlerle tarihimizin gizli kalmış önemli şahsiyetlerinden birisidir. O sadece bu hizmetleriyle önemli bir kişi değildir. Aynı zamanda yazmış olduğu kıymetli eserleriyle de Türk kültür tarihine büyük katkıları olmuş, önemli bir alim ve müellifimizdir. Allah rahmet eylesin.

Şimdi bu değerli alim ve müellifin eserlerine geçebiliriz.

## ESERLERİ

Gedûsî'nin pek çok eserinin olduğunu daha önce birkaç kez ifade etmiştik.

Müellifin tesbit edebildiğimiz 16 tane müellif hattı eseri, 9 tane de istinsah ettiği kitabı mevcuttur. Bunların dışında daha başka eserlerinin olması muhtemeldir.

Gerek müellif hattı, gerek istinsah ettiği eserlerinin çoğu, Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Ayrıca az da olsa, İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi ve İstanbul Müftülüğü Kütüphanesi'nde de elyazma eserlerine rastlamak mümkündür.

Gedûsî'nin eserlerini ele alırken yazım tarihleri eski olandan başlamak üzere incelemeye çalıştık.

## A. MÜELLİF HATTI ESERLERİ

### 1. Câmi'u's-Sukûk

Gedizli Hafız Mehmed Efendi'nin önemli eserlerinden birisi olan **Câmi'u's-Sukûk**<sup>(37)</sup>, Şer'î mahkemeden verilen îlâm, hüccet, berat ve bu gibi yazılardaki

(34) Çatalcalı Ali Ef. (Şeyhülislam), *Kitâb-ı Fatâva-yı Ali Efendi*, D. İ. B. Kth. D. No. 3840, Vr. No. 243a.

(35) Gedûsî, *Mecmua*, D. İ. B. Kth. Yz. D. No. 3792, Vr. No. 144a.

(36) Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, c. 2, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1333-1343, s. 9.

... Gedûsî, *Câmiu's-Sukûk*, D. İ. B. Kth. Yz. D. No. 3795.

tabirler, deyimler anlamında hukûki vesikalar, belgeler mecmuasıdır.

Müellif, Şânî-zâde Sak'ını esas almış, sayfa kenarlarına ve sayfa aralarına zeyiller ilâve ederek eseri yeniden tertip etmiş ve **Câmi'u's-Sukûk** ismini vermiştir.

Eser, müellif tarafından 1211 h./1796 m. tarihinde yazılmıştır. Kitabın içinde pek çok önemli sak sûreti vardır. Bunlardan bir tanesi de, Gedûsî'nin Kuşadası'na nâib tayin edildiğine dair tayin hüccetidir<sup>(38)</sup>.

Kitap içinde bulunan bir diğer çarpıcı örnek de, Gedizli Mehmed Efendi'nin Filibe iline bağlı Karlova İlçesi, Kubsi nahiyesi naibliğine tayin edildiğine dair hüccettir<sup>(39)</sup>.

Eserlerin yazılış amacı ise, "...Çeşitli davalarda kadıların fiillerine taalluk eden hususlardaki sak sûretlerini bir araya getirerek, kadınlara rehberlik etmeyi ve onları korumayı gaye edindim..."<sup>(40)</sup> şeklinde belirtilmiştir.

## 2. İlm-i İnşâ ve İnşâ'da Kesiru'l-İsti'mâl Olan Elfâz

Bundan önce ele alınan **Câmi'u's-Sukûk** adı eserin sonunda yer alan eser, 5 yapraklık küçük bir risâledir. Türkçe olarak Gedûsî tarafından telif edilip yazılan **İlm-i İnşâ ve İnşâ'da Kesiru'l-İsti'mâl Olan Elfâz**'ın yazım tarihi belli değildir. Ancak, Cami'u's-Sukûk ile beraber ve 1211 h. tarihinde yazıldığı tahmin edilmektedir.

Risâlede, çeşitli konulara dair resmî ve

gayr-ı resmî yazılar ile mektupların nasıl yazılması gerektiği, örnekler verilmek sûretiyle anlatılmıştır. Risalenin hamışinde ise, yazışmalarda çokca kullanılan kelime ve deyimler alfabetik olarak sıralanarak anlamları açıklanmıştır.

Risâle, yazışma ile uğraşanlara rehberlik etmek maksadiyle kaleme alınmıştır.

## 3. Feyzü'l-Kerîm

Gedizli Hafız Mehmed Efendi tarafından Arapça olarak yazılan **Feyzü'l-Kerîm**<sup>(41)</sup>, Hanefi fikhî ile ilgili önemli bir eserdir.

Eserin tesbit edebildiğimiz 4 nüshası vardır<sup>(42)</sup>. Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi'nde bulunan ilk iki nüshanın yazım tarihi, 1217 ve 1218 h. tarihlidir. Diğer iki nüshanın istinsah tarihi ise belli değildir.

Feyzü'l-Kerîm'in yazılış amacı ise, müellif tarafından şu cümlelerle anlatılmaktadır:

"Katipliğim ve niyâbetim esnasında, çoğunlukla mahkemelerde vukû bulan ve müftülüklerle ilgili meseleleri, onlara faydalı olabilmek için bir araya getirdim. Bu derlediğim mecmuaya **Feyzü'l-Kerîm fi Nukûl-i Fetâva-yı Abdurrahîm** diye isim verdim"<sup>(43)</sup>.

## 4. Mecmua-i Fetâva-yı Bâlî-zâde

Şeyhülislam Bâlî-zâde Mustafa Efendi'nin (öl. 1072 h./1661 m.) vermiş olduğu

(38) Gedûsî, a.g.e., Vr. No. 237a-237b.

(39) Gedûsî, a.g.e., Vr. No. 237a.

(40) Gedûsî, a.g.e., Vr. No. 2a.

(41) Gedûsî, **Feyzü'l-Kerîm**, D. İ. B. Kth. Yz. D. No. 3829, 3878; Süleymaniye Kth., Hasan Hüsnü Paşa, Yz. D. No. 498; Süleymaniye Kth., Yazma Bağışlar, D. No. 2006.

(42) Gedûsî, a.g.e., belirtilen kütüphaneler ve gösterilen numaralar. Dördüncü nüshanın müstensihisi Osman Zühtü'dür. Müellif hattı eserden istinsah edildiği sanılmaktadır.

(43) Gedûsî, a.g.e., D. No. 3829, Vr. No. 2a; D. No. 3878, Vr. No. 2a.

fetvaları ihtiva eden mecmuayı, Gedizli Hafız Mehmed Efendi düzenleyip, tasnif etmiş ve birçok ilâveler yaparak meydana getirmiştir.

Mecmuanın içinde birçok risale ve belgeler mevcuttur. Bu risale ve belgeler farklı farklı tarihlerde yazılmıştır. Bunlardan en önemli belge, Mecmuanın (444a - 448a) yaprakları arasında yer almış olan Gedûsî'nin **İcâzet-nâmesi**'dir. İcâzet-nâme'yi Abdurrahim el-Hüseynî b. İsmail b. Âkif Mustafa el-Amâsî (1177-1232 h./1763-1817 m.) yazmıştır.

Gedûsî'nin kendi hattı ile kaleme aldığı hayatı da mecmua içinde ve (472a - 472b) yaprakları arasında yer almıştır. Çok önemli bir belgedir.

Ayrıca müellifin şeceresi, mecmua içinde ve 489a'da yer almıştır. Müellifin evladı ve ecdâdı ile ilgili en güvenilir bilgi, bu belgede verilmiştir.

Mecmua'nın yazılış amacı, müftü ve kadılara yardımcı olmaktır. Bu durumu müellif şu cümlelerle anlatır:

"..İndimizde tecemmû iden fetvalar el-yevm mütedâvel ve cem'inde ziyâde fâide melhûz olub..."<sup>(44)</sup> şeklinde özetlenmiştir.

Eserin yazılışı ile ilgili olarak ise:

"Bu fakir Esseyid Hafız Mehmed b. Ahmed b. Eşşeyh Mustafa el-Gedûsî, Darü's-saltanatî'l-aliyye'de, Mahmud Paşa Mahkemesi'nde katip iken, Fetâva-yı Ali Efendi tertibine uygun olarak ve müteber

kitaplardan da faydalanarak meydana getirdim."<sup>(45)</sup> cümleleriyle açıklama yapılmıştır.

### 5. Müretteb Câmî'u'l-Fusûleyn

Müretteb Cami'u'l-Fusuleyn<sup>(46)</sup>, Gedûsî'nin telif edip yazdığı önemli bir diğer fıkıh kitabıdır.

Esasen **Câmî'u'l-Fusûleyn**, Şeyh Bedreddin Simavne'nin (öl. 823 h./1420 m.) eseridir. Gedûsî, Câmî'u'l-Fusûleyn'i eserine esas kabul etmiş, ancak bazı yerlerini özetlemiş, bir kısım ilaveler yapmış, şerhlerle müphem yerlerini açıklamak suretiyle yeni bir eser meydana getirerek **Müretteb Câmî'u'l-Fusûleyn** ismini vermiştir. Bu durum ele alınan iki nüshanın mukaddimesinde de açıklanmıştır.

Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi Yz. D. No. 3855'deki nüsha 1218 h./1804 m. tarihinde, yine aynı kütüphanedeki 3760'da kayıtlı diğer nüsha da, 1243 h./1828 m. tarihinde müellif tarafından istinsah edilmiştir.

### 6. Nukûl-i Fetâva-yı Ali Efendi

Şeyhülislam Çatalcalı Ali Efendi'nin (1631-1691), **Fetâva-yı Ali Efendi** isimli fetva kitabını Gedûsî, yeniden düzenlemiş ve **Nukûl-i Fetâva-yı Ali Efendi** adını vererek istinsah etmiştir. Bu haliyle eser, Gedizli Hafız Mehmed Efendi'nin teliflerinden sayılmaktadır. Eser, Osmanlı Fetvahanesi'nin muteber saydığı kitaplardandır.

Eserin ismi, yazarının adı, kitabın mu-

(44) Gedûsî, Mecmua-i Fetâva-yı Bâli-zâde, D. İ. B. Kth. Yz. D. No. 3850, Vr. No. 499b.

(45) Gedûsî, a.g.e., Vr. No. 500b.

(46) Gedûsî, Müretteb Câmî'u'l-Fusûleyn, D. İ. B. Kth. Yz. D. No. 3855, 3760.

kaddimesinde<sup>(47)</sup> açıkca belirtilmiştir. Gedûsî tarafından 1219 h./1804 m.'de derlenip yazıldığı ise, kitabın sonunda kayıtlıdır<sup>(48)</sup>.

### 7. Neticetü'l-Fetâva Ma'an-Nukûl

Bu eserle ilgili olarak, Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri'nde, "Gedûsî, Fetva Emini Ahmed Efendi'nin (öl. 880 h./1475 m.) **Fetâva-yı Netice** adlı eseri ve menkûlünü 1226 h. yılında yeniden yazarak, **Nukûl-i Neticetü'l-Fetâva** veya **Neticetü'l-Fetâva Ma'an-Nukûl** olarak isimlendirdiğini"<sup>(49)</sup> ifade etmektedir.

Tanıtmaya çalıştığımız eserin matbu pek çok nüshası vardır. Ancak, Biz elyazması üç nüshasını bulabildik. Bunlardan bir tanesi D. İ. B. Kth. Yz. D. No. 3766'da, diğerleri ise, Süleymaniye Kth. Fatih 2487 ve Yazma Bağışlar 506 numarada kayıtlıdır.

Kitabın yazılış amacı ve ismi, eserin başında<sup>(50)</sup> müellif tarafından, "**Yevm-i kıyamette Cenab-ı Hak'tan bağışlanmamı umarak, Nukûl-i Fetâva-yı Netice'yi tertip edip yazdım.**" şeklinde açıklanmıştır.

Neticetü'l-Fetâva Ma'an-Nukûl'ün yazılışının diğer bir gayesi ise, şeyhülislamların verdikleri fetvaların bir araya getirilmesi, yani fetvaların derlenmesi ve sonrakilere rehberlik etme düşüncesidir.

### 8. Er-Revâiyihü'z-Zekiyye fi Fihrisi'l-Fetâva et-Türkiyye

Gedizli Hafız Mehmed Efendi'nin tedvin

edip, istinsah ettiği Türkçe eserlerden birisi de bu eserdir. Fıkıh-fetva kitabıdır.

Ele aldığımız bu eser, Mehmed Ataullah Efendi tarafından yazılmaya başlanmış, ancak müellifin vefatı üzerine yarım kalmıştır. Eksik kalan eseri, kendisine çok yakın olan ve hemen hemen önemli bütün görevlerini onun zamanında alan Gedûsî, tamamlamak durumunda kalmıştır.

Diğer önemli bir husus da, Gedizli Hafız Mehmed Efendi'nin bu eseri tedvin etmek suretiyle, fetvaların derlenmesi ve sadeleştirilmesi hareketi içinde bizzat bulunduğunu göstermiştir.

Eserin ismi, yazarı, genel muhtevası, hazırlanış şekli, mukaddimedede<sup>(51)</sup> Gedûsî tarafından geniş olarak açıklanmıştır.

### 9. Müfâdü'l-Eşbâh

**Müfâdü'l-Eşbâh**, Gedizli Mehmed Efendi tarafından hazırlanıp, Arapça olarak yazılan, Hanefi fıkhı ile ilgili önemli bir eserdir. İbn-i Nüceym el-Mısırî'nin (926 - 970 h.), **el-Eşbâh ve'n-Nezâir** adlı eseri, incelediğimiz eser için kaynak ve mehz olmuşur.

Adı geçen eserin bir tek nüshası bulunabilmiştir. O da, D. İ. B. Kth. Yz. D. No: 3761'de kayıtlıdır.

Gedûsî, **Müfâdü'l-Eşbâh**'ı Bağdat'ta kadı iken ve 8 Receb 1228 (7 Haziran 1813)'de yazmıştır<sup>(52)</sup>. Güzel bir hatla yazılmış olan eserin nefis bir cildi vardır.

(47) Gedûsî, **Nukûl-i Fetâva-yı Ali Efendi**, D. İ. B. Kth. Yz. D. No. 3833, Vr. No. 1b.

(48) Gedûsî, a.g.e., Vr. No. 233a.

(49) Bursalı Mehmed Tahir, **Osmanlı Müellifleri**, c. II, s. 61.

(50) Gedûsî, **Neticetü'l-Fetâva Ma'an-Nukûl**, D. İ. B. Kth. Yz. Do. No. 3766, Vr. No. 1b.

(51) Gedûsî, **Er-Revâiyihü'z-Zekiyye fi Fihrisi'l-Fetâva et-Türkiyye**, D. İ. B. Kth. Yz. D. No. 581, Vr. No. 1b.

(52) Gedûsî, **Müfâdü'l-Eşbâh**, D. İ. B. Kth. Yz. D. No. 3761, Vr. No. 288a.

### 10. Nusretü'l-Evliyâ

Gedizli Hafız Mehmed Efendi'nin tasavvufufla ilgili, müstakil en önemli eseridir. Onun tasavvuf ve tarikatle ilgisini bu eserden öğrenmekteyiz. Zira Tarikat Silsilesi, bu eserinde<sup>(53)</sup> yer almıştır.

15 bab halinde hazırlanmış olan eserde, latif menkabeler, nasihat ağırlıklı ahlâkî konular, bazı tarikat büyüklerinin halleri anlatılmaktadır.

**Nusretü'l-Evliyâ**'nın iki nüshası tesbit edilebilmiştir. O iki nüsha da, D. İ. B. Kth. Yz. D. No. 3712 ve 3792'de kayıtlıdır. Birinci nüsha 1230 h., ikinci nüsha da 1228 h. tarihinde yazılmıştır.

Eserin yazılış amacı ise, kesin olarak belli olmamakla birlikte, Gedûsî'nin Bağdat'ta bulunuşu, dolayısıyla büyük vefî Şeyh Abdülkâdir Geylânî'ye (1077 - 1166 m.) sempati duymasından dolayıdır. Zira müellifin Kadîrî Tarikatına bağlı olduğu bilinmektedir.

### 11. Müretteb Fevâidü'z-Zeyniyye

Gedûsî tarafından Arapça olarak yazılan ve Hanefî fikhî ile ilgili olan bu eserin, pek çok yazma nüshası mevcuttur. Ayrıca matbu nüshaları da kütüphanelerde bulunabilmektedir.

Müellif, eserin mukaddimesinde kitabı nasıl yazdığını şu cümlelerle anlatır:

"..Ben fikh fenleri arasından hikmetli olanlarını seçtim.. Ekâbir ve efâzil arasında makbul ve mûteber kitaplardan kabul edilen, **el-Eşbâh ve'n-Nezâir**'i gördüm ve

öncelikle faydalı olacağına inandığım için bu eseri tertip ettim.. Sonra, **Müretteb Fevâidü'z-Zeyniyye** diye isimlendirdim."<sup>(54)</sup>

### 12. Tebyînü'l-Hidâye ve Tavzîhu'l-Bidâye

Gedûsî'nin olgunluk dönemi eseri olan **Tebyînü'l-Hidâye ve Tevzîhu'l-Bidâye**, Arapça olarak yazılmış, Hidâye şerhlerinden biridir. Önemli bir eserdir.

Eserin üç yazma nüshasını inceleme imkanı bulabildik. Bunlardan iki tanesi, D. İ. B. Kth. Yz. D. No. 3877 ve 3880'de üçüncü nüsha ise, Süleymaniye Kth. Yahya Tevfik koleks. 1439/128 numarada kayıtlıdır.

### 13. Risâletü'l-Cumâ

Gedizli Hafız Mehmed Efendi'nin Türkçe olarak telif edip, istinsah ettiği, önemli eserlerinden birisi de **Risâletü'l-Cumâ**'dır. Cuma namazı ile ilgili bütün meseleleri içine almıştır.

Risale'nin iki nüshası bulunabilmiştir. İki nüsha da D. İ. B. Kth. Yz. D. No. 3792 ve 3807'de kayıtlıdır. Her iki risale de Mecmua içinde müstakil olarak yer almıştır.

Yazılış amacı, **"..Cuma namazı ile ilgili meseleleri kolayca öğretebilmek ve insanlara faydalı olabilmek için ihvanın isteği üzerine tarafımdan Türkçe olarak yazılmıştır.."**<sup>(55)</sup> şeklinde açıklanmıştır.

(53) Gedûsî, **Nusretü'l-Evliya**, D. İ. B. Kth. Yz. D. No. 3712, Vr. No. 168b.

(54) Gedûsî, **Müretteb Fevâidü'z-Zeyniyye**, D. İ. B. Kth. Yz. D. No. 3695, Vr. No. 2a - 2b.

(55) Gedûsî, **Risâletü'l-Cumâ**, D. İ. B. Kth. Yz. D. No. 3792, Vr. No. 1b; D. No. 3807, Vr. No. 1b.

#### 14. Fetâva-yı Mecmûa-i Cedîde

Osmanlı Şeyhülislamlık makamının fetvaların derlenmesi, sadeleştirilmesi ve Türkçeleştirilmesi çalışmalarına paralel olarak bu mecmua, Gedûsî tarafından derlenip, Türkçe olarak yazılmıştır.

Eserin yazılış amacı mukaddimedede<sup>(56)</sup> genişçe yazılmıştır.

#### 15. Fetâva-yı Abdurrahîm Ma'an-Nukûl

Türkçe olarak hazırlanıp, yazılan eser, fetvaların Meşihat Makamınca düzenlenerek sadeleştirilmesi ve Türkçeleştirilmesi çalışmalarının bir parçası olarak Gedûsî tarafından hazırlanıp yazılmıştır.

Şeyhülislam Abdurrahîm Efendi (öl. 1128 h./1716 m.)'nin Fetva Mecmuası, Gedizli Mehmed Efendi tarafından düzenlenmiş, bazı ilave ve çıkarmalar yapıldıktan sonra belirtilen isimle yazılmıştır.

Eserin iki nüshası tesbit edilebilmiştir. Birinci nüsha, D. İ. B. Kth. Yz. D. No. 3831'de, diğeri de İstanbul Müftülüğü Kth. 142 ve 143 numarada kayıtlıdır. İlk nüsha Gedûsî, Fetva Emîni iken ve 1242 h./1827 m. tarihinde istinsah edilmiştir.

#### 16. Zeyl-i Ali Efendi Mecmuası

Bu mecmua da, Gedûsî tarafından derlenip, Türkçe olarak yazılan fetva kitaplarındandır. İçerisinde 7000'e yakın fetva vardır. Mecmua'yı yazdığında müellif, Fetva Emîni idi.

Bir tek nüshasını bulabildiğimiz, Zeyl-i Ali Efendi Mecmuası, 1245 h./1829-30 m.'de istinsah edilmiştir.

### B. İSTİNSAH ETTİĞİ ESERLERİ

#### 1. Câmi'u'l-Fusûleyn

Şeyh Bedreddin Simavne'nin eseri olan Câmi'u'l-Fusûleyn, Gedûsî Mehmed Efendi tarafından istinsah edilmiştir.

Eserin istinsahı ile ilgili olarak Gedûsî, şöyle demektedir:

"Musannıf nüshasından mukâbele yapıp, tashih edilerek, baştan sona kadar Esseyyid Hafız Mehmed b. Ahmed el-Gedûsî tarafından 5 Zilhicce 1205 (6 Ağustos 1791) tarihinde, Bursa'da Perî Peyker Medresesi'nde müderris iken istinsah edilmiştir<sup>(57)</sup>.

#### 2. el-Fevâidü'z-Ziyâiyye fi Halli Müşkilâti'l-Kâfiye

Eser, Nureddin el-Câmî'nin (1414 - 1492 m.) olup, Arap dilbilgisidir. Kısaca Kâfiye Şerhi olarak bilinir.

Gedûsî, bu eseri 1206 h./1792 m. tarihinde istinsah etmiştir. Bir nüshası bulunabilmiştir<sup>(58)</sup>.

#### 3. el-Ahkâm Menkûletün min Mürettebi'l-Eşbâh ve'n-Nezâir

Eserin müellifi, Kara Çelebi-zâde Abdülaziz (öl. 1068 h./1658 m.)'dir. Müellif eserini, el-Eşbâh ve'n-Nezâir'den ve ahkam ile ilgili bölümünden

(56) Gedûsî, Fetâva-yı Mecmûa-i Cedîde, D. İ. B. Kth. Yz. D. No. 3843, Vr. No. 190b. (yeniden verilen numara ile 1b)

(57) Şeyh Bedreddin Simavne, Câmi'u'l-Fusûleyn, D. İ. B. Kth. Yz. D. No. 3836, Vr. No. 263a.

(58) Nureddin el-Câmî, el-Fevâidü'z-Ziyâiyye fi Halli Müşkilâti'l-Kâfiye, D. İ. B. Kth. Yz. D. No. 3764.

derleyip hazırlamıştır.

Gedûsî ise, bu eseri 1213 h./1799 m.'de istinsah etmiştir.

#### 4. Nihayetü'r-Rutbe fi Talebi'l-Hisbe

Arapça olan eser, Abdurrahman b. Nasr Eş-Şîzerî (öl. 774 h./1372 m.)'nin telifidir.

Risalenin müstensihisi Gedizli Hafız Mehmed Efendi olup, 24 Receb 1226 (14 Ağustos 1811) tarihinde kitabeti yapılmıştır<sup>(59)</sup>. Ahlâk ve nasihat ağırlıklı bir risaledir. 14 yaprak kadardır.

#### 5. Silsilenâme-i Celvetî

Müellifi, İsmail Hakkı Bursevî (1653-1725)'dir. Adı geçen risalenin matbu pek çok nüshasını bulmak mümkündür.

Türkçe olan eser, tasavvufla ilgili olup, yer yer Türkçe manzumelere de yer verilmiştir.

Gedûsî, incelediğimiz iki yazma nüshadan birincisini (D. No. 3792) 1228 h./1813 m. yılında, ikincisini ise (D. No. 3712) 1230 h./1815 m. tarihinde yazmıştır.

#### 6. Rûhu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân

İsmail Hakkı Bursevî tarafından yazılan ve dört büyük cilt halinde daha sonra basılan, ahlâk ve tasavvuf ağırlıklı bir tefsirdir.

Bu kapsamlı eser, Gedûsî tarafından üç cilt halinde ve nefis bir hatla yazılmıştır. Müstensih eseri üç yılda istinsah edebilmiştir. Binlerce yaprağı bulan eserin yazma

nüshası, D. İ. B. Kth. Yz. D. No. 3881-3883 arasında kayıtlıdır. 1239-1242 h. tarihleri arasında kitabeti yapılmıştır.

#### 7. Risâletü'l-Keşfi'l-Guyûb

Risale'nin yazarı Ahmed b. Osman Eş-Şernûbî (1525 - 1585)'dir. Müellif şair ve sofi olarak tanınır. Bu risale, daha önce üzerinde durduğumuz, **Câmi'u'l-Fusûleyn** isimli eserin sonunda yer almıştır.

Arapça olarak yazılmış olan eser, tasavvufla ilgilidir. Bazı tarikat ulularının kerametlerini anlatmaktadır.

Risale, 27 Muharrem 1243 (20 Ağustos 1827) tarihinde Gedûsî tarafından istinsah edilmiştir<sup>(60)</sup>.

#### 8. ed-Dürrü'l-Muhtâr fi Şerhi Tenvîri'l-Ebsâr

Alaeddin Muhammed b. Ali el-Haskefî (1612 - 1677)'nin Arapça olarak yazdığı ve fıkıhla ilgili önemli bir eseridir. Eserin müstensihisi baba-oğul Gedûsîlerdir. Önce Gedûsî-zâde Abdullah Mesûd eserin kitabetini yapmaya başlamış, ancak ömrü kafi gelmeyince babası istinsah işini devam ettirmiştir.

#### 9. Muhtasaru'l-Kudûrî

Ahmed b. Muhammed Ebu'l-Hüseyin el-Bağdadî (973 - 1037)'nin eseridir. Fıkıh ile ilgilidir. Gedûsî tarafından 1246 h./1831 m.'de istinsah edilmiştir. Eserin baş kısmını yine bir önceki eserde olduğu gibi Gedûsî-zâde yazmıştır. Matbu ve elyazması pek çok nüshası mevcuttur.

(59) Abdurrahman b. Nasr Eş-Şîzerî, *Nihâyetü'r-Rutbe fi Talebi'l-Hisbe*, D. İ. B. Kth. Yz. D. No. 3793, Vr. No. 217a/17a.

(60) Ahmed b. Osman Eş-Şernûbî, *Risâletü'l-Keşfi'l-Guyûbî*, D. İ. B. Kth. Yz. D. No. 3836, Vr. No. 20a.

## SONUÇ

Araştırmamızın konusunu teşkil eden Gedizli Esseyid Hafız Mehmed Efendi, doğduğu yere nisbetle Gedûsî diye bilinmektedir.

Gedûsî, Osmanlı İmparatorluğu'nun içte ve dışta pek çok problemlerle karşı karşıya olduğu bir dönemde yaşamıştır. Onun soyu Hz. Muhammed'e (S.A.V.) kadar dayandığından o, Esseyid olarak anılmaktadır. Küçük denecek yaşta hıfzını yaptığından dolayı da Hafız ünvanı almıştır. Efendi sıfatı da, Türk edebiyatında ve tasavvuf geleneği gereği kendisine verilmiştir.

Gedûsî'nin babası ve ilk iki dedesi Gediz'de doğmuştur. Babası ve dedeleri ulemeden ve meşayihandır. Babası Hacı Ahmed Efendi, o küçükken vefat etmiştir.

Küçük yaşta yetim kalan müellif, bir yandan okumuş, diğer yandan çalışmak zorunda kalmıştır. İlk tahsilini, zamanın Gediz Müftüsü Merdan-zâde Esseyid Mehmed Efendi'den yapmıştır. Hocasının ölümü üzerine o, dayısı Esseyid Ömer ile birlikte İstanbul'a gitmiştir. İstanbul'da dayısının işlerine yardımcı olurken, okumayı da ihmal etmemiştir. Hıfzını İstanbul'da tamamlamış ve aynı yıl, Sultan Bâyezid Camii'nde mukabele okumuştur.

Hafız Mehmed Efendi, daha sonra zamanın tanınmış hocalarından okumaya devam etmiştir. Çeşitli hocalardan tefsir, hadis, fıkıh, mantık, hendese astronomi gibi ilimleri okumuştur. İmtihana girmek

sûretiyle önce muîd, sonra da müderris olmuştur.

Gedûsî, belli bir süre sonra naiblik görevine geçmiş, sırası ile Kubsî, Urmiye, Lefkoşe, Kuşadası, Gelibolu naibliklerinde bulunmuştur. Ayrıca Galata naibi ve Ahi Çelebi Mahkemesi naibliği ile Güzelhisar naibliği de yapmıştır.

Naiblik görevini başarı ile yapan Gedûsî, Galata ve Filibe kadılıklarında da bulunmuştur. Daha sonra, 1242 h./1826 m. tarihinde Fetva Emni olmuştur. Bu arada pek çok pâyeye almış, kendisine üstün nişanlar verilmiştir.

Vefatına kadar Fetva Emni görevinde kalan Gedûsî, pek çok eser telif etmiş, birçok eser istinsah etmiştir.

Gedizli Hafız Mehmed Efendi, iyi bir alim, değerli bir müellif ve başarılı bir idarecidir. Devrinin ilim ve siyaset adamları arasında seçkin bir yeri olan müellif hakkında, biyografi kitaplarında pek az bilgi vardır. Onun hayatını, kendi eserlerinden faydalanarak tesbit etmeye çalıştık. Böylece Gedûsî'yi ilim âlemine bir nebze de olsa tanıtabilmişsek, kendimizi mutlu sayacağız.

Ömrünün son anlarını İstanbul'da geçiren Gedizli Hafız Mehmed Efendi, 1253 h./1837-38 m. tarihinde vefat etmiş ve Eyüp'te Murad Buharî Dergahında toprağa verilmiştir. Allah rahmet eylesin.

Âmin.